

IDENTITAT EUROPEA I ERASMUS: EL PAPER INSTRUMENTAL DEL PROGRAMA AMB FINALITATS POLÍTIQUES

Christof van Mol

Institut Demogràfic Interdisciplinari
Neerlandés (NIDI / KNAW / UG)

Durant el curs acadèmic 2017-2018, el programa Erasmus farà tres dècades d'història; aquest programa d'intercanvi ha permès passar un semestre o un curs acadèmic sencer a l'estranger a més de tres milions d'estudiants. Malgrat l'augment impressionant dels estudiants participants en termes absoluts des del 1987, el programa encara ha de fer front a molts estereotips. Sovint encara es considera que els estudiants Erasmus gaudeixen d'unes llargues vacances (finançades amb diners públics), immersos en un món d'excursions i viatges turístics, beguda, festa i lleure. La recerca científica, però, ha fet palès sense cap mena de dubte quin és el valor del programa a l'hora de millorar, per exemple, les competències interculturals i les habilitats lingüístiques.

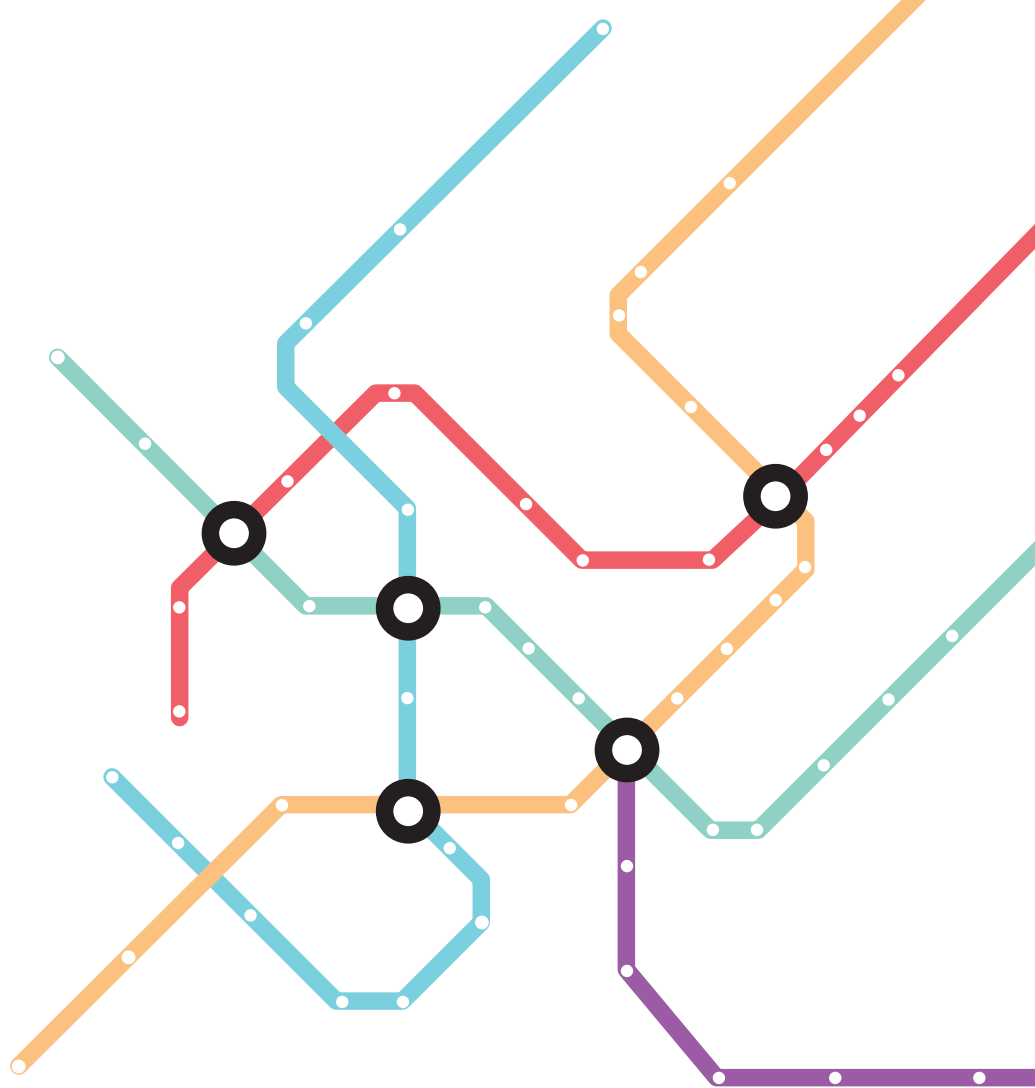
Des dels inicis el 1987, dos objectius centrals serveixen de fonament del programa Erasmus. En primer lloc, s'esperava que els estudiants d'intercanvi augmentaren la seua capacitat per trobar ocupació i esdevingueren més mòbils (internacionalment) en el mercat laboral una vegada graduats. En aquest sentit, es considera el programa com una manera d'assegurar la competitivitat d'Europa entre les economies del coneixement globals. En segon lloc, hi ha la idea que la mobilitat dels estudiants fomentaria la ciutadania europea. S'esperava que els estudiants participants se sentiren més europeus a la tornada d'una estada a un altre país de la Unió Europea. Les proves científiques que es tenen respecte a la relació entre la mobilitat dels estudiants Erasmus i la identitat europea, però, són més bé conflictives. Mentre que determinats

autors suggereixen que l'Erasmus efectivament augmenta la consciència dels estudiants respecte a Europa, d'altres demostren que no hi ha cap vincle causal, i d'altres (com jo mateix amb aquest treball) argumentem que depèn molt del context.

Legitimar una unió política amb un sentiment identitari comú

En el discurs polític, el concepte d'identitat europea es va emprar per primera vegada en la cimera de la Comunitat Europea a Copenhaguen el 1973, durant la qual es va aprovar una «Declaració sobre la identitat europea». Aquesta es pot considerar el punt de partida d'un volum abundant de publicacions populars i científiques sobre aquest tema fins avui. La idea que una comunitat política hauria de comptar amb el suport d'una identitat comuna, es pot trobar molt abans de l'any 1973. Per exemple, ens podem remuntar a l'obra del filòsof britànic John Stuart Mill, en el segle XIX. Un parell de dècades més endavant, el sociòleg alemany Max Weber proposà el concepte de *Legitimitätsglaube*: els ciutadans han de poder identificar-se amb el projecte polític al qual pertanyen per poder donar legitimitat a un estat. Autors més recents, com ara Benedict Anderson, consideren per la seua banda que les identitats modernes s'han d'inventar o construir. Citant les paraules d'Ulrich Beck i Edgar Grande: «Europa no es pot descobrir [*gefunden*], sinó que cal inventar-la [*erfunden*]». Atés la importància que aquests autors i d'altres no esmentats ací atorguen a la identitat comuna per legitimar l'existència d'una comunitat política, no és sorprenent que la Comissió Europea porte més de dues dècades tractant de donar un significat a la idea de ciutadania europea.

D'acord amb els *transaccionalistes* (com ara l'acadèmic txec Karl Deutsch), el sentiment de pertinença comunitària sorgeix de la intensificació de les relacions socials. Per tant,

en el context europeu, les interaccions transfrontereres exercien un paper important per fer augmentar un sentiment identitari supranacional, i justament ací rau la importància de la mobilitat. Al cap i a la fi, la mobilitat permet que es posen en contacte persones de diferents nacionalitats, i això pot comportar l'aparició d'aquest esperit de grup comú. Com ja s'ha esmentat abans, aquesta idea també ha estat adoptada en els fonaments subjacents al programa Erasmus. En el meu treball sobre mobilitat estudiantil internacional, explore si efectivament hi ha aquest vincle l'existència del qual es dona per feta.

Xarrant amb un café a Europa.

Nota metodològica

A continuació em fonamentaré en el treball de camp qualitatiu d'un estudi que vaig dur a terme a Àustria, Bèlgica, Itàlia, Noruega, Polònia i el Regne Unit entre 2009 i 2013 que incloïa tant recerca quantitativa

«El meu estudi mostra que el vincle entre la mobilitat estudiantil del programa Erasmus i la identitat europea no és tan evident com sovint mostra el discurs polític»

«Les proves científiques que es tenen respecte a la relació entre la mobilitat dels estudiants Erasmus i la identitat europea, però, són més bé conflictives»

a gran escala com qualitativa i en profunditat. En aquest estudi, vaig compilar dades tant d'estudiants que van fer una estada a l'estranger com d'estudiants que es van quedar a casa per poder comparar els seus discursos. Les entrevistes van tenir lloc principalment a cafeteries que van triar els estudiants mateixos. A banda d'oferir-me una perspectiva respecte a la cultura de café local de cada lloc, aquestes localitzacions foren ideals, atès que els estudiants es trobaven còmodes. Tot i que hi ha una argumentació metodològica sòlida per explicar per què vaig estar bevent café per tot Europa, també als meus amics, el meu treball de camp els semblava de vegades com unes vacances prolongades, ja que sempre estava d'ací cap allà, igual que l'estereotip que es té dels estudiants.

Sentir-se europeus

El meu estudi mostra clarament que el contacte amb altres estudiants (nacionals i internacionals) a l'estranger comporta canvis identitaris. Els estudiants que ixen a l'estranger experimenten un procés d'adaptació mitjançant el qual han de fer amics nous i han de redefinir els límits

grupals. El mecanisme que hi ha darrere sembla ser l'observació de similituds i diferències amb altres estudiants, així com també generalitzacions fetes arran d'aquestes observacions respecte de poblacions senceres, amb una distinció també entre europeus i no europeus. Piotr, un estudiant polonès de 25 anys que va fer una estada Erasmus a Espanya, va assenyalar, per exemple: «he identificat moltes coses en comú [amb altres europeus] [...] amb gent de fora d'Europa. Amb gent d'Amèrica del Sud no va ser tan fàcil, perquè hi ha moltes més diferències entre nosaltres». O com ara Manfred, un estudiant austríac de 25 anys que va fer una estada Erasmus a Bèlgica, i qui va assenyalar: «Crec que la generació jove veu amb bons ulls la unitat, no tenim rivalitats entre nosaltres, i mitjançant la meua experiència Erasmus vaig veure que, tot i que parlem llengües diferents i tenim mentalitats diferents, també tenim molt en comú. Tenia un amic de Mallorca, un xic espanyol [...] i jo pensava «Ell viu a la seua illa, però tenim tant en comú, no és tan diferent de mi». Les activitats socials durant les estades Erasmus, per

tant, tenen una funció integradora i poden ajudar a fomentar la identitat europea.

Una Europa de regions?

No obstant això, el meu estudi també va revelar diferències regionals significatives dins d'Europa. Els estudiants de països que pertanyen a la UE des de fa molt de temps com ara Bèlgica i Itàlia se senten prou més europeus que els seus col·legues que no havien participat al programa d'intercanvi. Aquestes diferències, però, no es van observar en altres països. Les entrevistes en profunditat suggerien que això té a veure amb la diferència en la presència d'Europa en el dia a dia dels estudiants. En els paràgrafs següents comentaré breument els casos de Polònia i Noruega, per il·lustrar-ho.

Polònia va accedir a la UE el 2004 i ha rebut considerables subvencions europees. Com a tal, la presència d'Europa és perceptible en la vida diària dels estudiants. Un dels estudiants entrevistats que no havia participat en el programa, per exemple, em va contar que Varsòvia havia canviat considerablement els darrers anys: molts edificis havien estat renovats

o construïts amb diners de la Comissió Europea, fet visible en els cartells de les obres. Això va contribuir que molts estudiants no participants en el programa també donaren suport al projecte europeu. No obstant això, cal assenyalar que les percepcions que aquests estudiants tenien sobre Europa estaven lligades principalment a l'entitat política de la UE, mentre que els estudiants Erasmus passen per la mateixa transformació que els estudiants d'altres estats membres, en concret una ampliació de la seua identitat política envers un sentit més ampli de la identitat europea. Alicja, una estudiant polonesa de 23 anys que va fer una estada Erasmus a Itàlia va assenyalar, per exemple: «[La meua idea d'Europa] es va fer més oberta. Vaig adornar-me que tot és possible, que puc anar per arreu d'Europa i que no és tan difícil. I vaig conèixer gent de països europeus que fins i tot jo no veia com a tal».

El cas noruec, però, és diferent. En lloc de fomentar una identitat europea, sembla que una estada Erasmus només fomenta la identificació dels estudiants amb Escandinàvia. Això té a veure amb el fet que Noruega no forma part de la UE. Els estudiants

noruecs van assenyalar que havien percebut similituds amb altres estudiants del nord d'Europa i diferències amb els estudiants europeus, i que sovint els classificaven com a danesos, suecs o escandinaus. D'aquesta manera, la identificació interna i externa i els processos de classificació fan més lògic que s'identifiquen més amb Escandinàvia que amb Europa.

Val la pena l'Erasmus?

El meu estudi mostra que el vincle entre la mobilitat estudiantil del programa Erasmus i la identitat europea no és tan evident com sovint mostra el discurs polític. Molts estudiants ja se sentien europeus abans de partir, i el fet que es puguen identificar amb Europa depèn en gran mesura de processos d'identificació i classificació interna i externa. Això no vol dir que l'Erasmus no tinga sentit. Al cap i a la fi, permet els estudiants desenvolupar el seu domini de llengües estrangeres i les seues competències interculturals, així com també desenvolupar-se a nivell personal i conèixer altres cultures (acadèmiques). Aquestes raons fan que siga més que valuós el suport continuat als joves per tal que participen en intercanvis internacionals. ■

Aquest article és una adaptació d'un altre publicat el 2011 en neerlandés en la revista *Uit het Erasmushuis*, els editors de la qual han donat el vistiplau a la seua publicació en valencià. Els resultats del treball de Van Mol estan disponibles de forma més extensa en el seu llibre publicat el 2014, *Intra-European student mobility in international higher education circuits. Europe on the Move*, que va rebre el 2016 el premi al millor llibre publicat en Sociologia de la migració de la International Sociological Association.